

**Планування та організація
інноваційної діяльності у ПТНЗ**

(за матеріалами журналу ПРОФТЕХОСВІТА 6(42), червень 2012)

Зміст інновації та її рівні

Освітніми інноваціями (далі — інновація) є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

Інноваційна освітня діяльність здійснюється на всеукраїнському, регіональному рівнях та на рівні окремого навчального закладу. Рівень інноваційної освітньої діяльності визначається її змістом (розробка, розповсюдження чи застосування інновації), а також масштабністю змін, що вноситимуться у систему освіти внаслідок застосування запропонованої інновації.

Інноваційна освітня діяльність всеукраїнського рівня може здійснюватись у системі освіти України. Вона передбачає апробацію інновацій та експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування у системі освіти:

- освітніх дидактичних систем;
- державних стандартів освіти, змісту ПТО.

Інноваційна освітня діяльність регіонального рівня може здійснюватись у системі ПТО окремого регіону і передбачає:

- апробацію інновацій, розроблених у ході експериментів регіонального рівня;
- експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування інновацій (крім тих, що визначені для всеукраїнського рівня).

Інноваційна освітня діяльність на рівні окремого навчального закладу передбачає:

- застосування інновацій;
- експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування інновацій (крім тих, що визначені для всеукраїнського рівня).

Умови здійснення інноваційної освітньої діяльності

Умовами здійснення інноваційної освітньої діяльності є:

- дотримання майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб, які ведуть інноваційну освітню діяльність, учасників навчально-виховного процесу, збереження їхнього життя і здоров'я;
- дотримання фізичними та юридичними особами, які ведуть інноваційну освітню діяльність, своїх майнових і немайнових зобов'язань, вимог державних стандартів освіти;
- керованість інноваційної освітньої діяльності;
- готовність керівників та працівників ПТНЗ, органів управління освітою до інноваційної освітньої діяльності;
- економія ресурсів, потрібних для здобуття ПТО, здійснення освітньої діяльності та управління освітою.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку та впровадженні нових, максимально ефективних інноваційних педагогічних технологій навчання та виховання, результатом яких має бути формування високорозвиненої, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі. Тому сьогодні дослідно-експериментальна робота на базі ПТНЗ — це вимога часу.

Дослідно-експериментальна робота у навчальних закладах — метод пізнання, що обумовлює в природних і керованих умовах вивчення педагогічного явища, пошук нових способів вирішення педагогічної проблеми на системному, локальному та модульному рівнях. Її мета — забезпечити перехід діяльності навчального закладу на якісно новий рівень відповідно до цілей особистісного розвитку учнів, соціальних вимог.

Експеримент — пошук невідомого; в основі експерименту лежить гіпотетична ідея певної методики із заздальгідь не очевидним, а лише передбачуваним результатом.

Дослідно-експериментальна робота, спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів сучасним вимогам суспільства, спонукає до постійного оновлення змісту і форм навчання та виховання, максимально уважного й водночас критичного ставлення до всього нового.

Розробка інновацій у системі освіти

Розробка інновацій у системі освіти передбачає їх опис і перевірку продуктивності та можливості застосування шляхом постановки формульального експерименту.

Описом інновації є обґрунтування запропонованих ідей та підходів, чітке і повне розкриття їх змісту.

Формульальним експериментом у системі освіти (далі — експеримент) є науково поставлене, кероване перетворення освітньої практики в умовах спеціально створених на основі нових ідей та підходів.

Інноваційна ініціатива

З інноваційною ініціативою може виступити фізична або юридична особа (особи), що виявляє намір удосконалити або оновити освітню практику, експериментально перевірити продуктивність і можливість застосування нових ідей та підходів у системі освіти.

Інноваційна ініціатива може виявлятися шляхом:

- погодження питань проведення експерименту в окремому навчальному закладі з його керівником, органами громадського самоврядування;
- складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня та подання її до відповідного органу управління освітою.

Заявка має містити:

- інформацію про її автора (авторів), за потреби — про наукового керівника експерименту (адреса, телефон, місце роботи, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне, вчене звання, науковий ступінь);

- формулювання теми дослідно-експериментальної роботи;
- визначення мети і завдань, гіпотези дослідно-експериментальної роботи;
- опис інновації;
- визначення термінів та етапів проведення експерименту;
- визначення бази проведення експерименту (перелік навчальних закладів, установ освіти);
- опис наявного і потрібного забезпечення експерименту (організаційного, науково-методичного, дидактичного, кадрового, матеріально-технічного, фінансового), його кошторис;
- пропозиції щодо змісту і термінів здійснення контролю за ходом експерименту.

До заявки додаються:

- підтвердження згоди на проведення експерименту ПТНЗ, а також органів управління освітою, засновників, яким вони безпосередньо підпорядковані (лист до органу управління освітою, що розглядає заявку);
- експериментальні навчальні плани, програми, книги, їх рукописи, за якими здійснюватиметься навчально-виховний процес;
- інші експериментальні матеріали.

Заявка на проведення експерименту всеукраїнського рівня подається до Міністерства освіти і науки України; заявка на проведення експерименту регіонального рівня подається до відповідного управління освіти і науки обласної державної адміністрації.

Експертиза заяв передбачає:

- апробацію інновацій, розроблених у ході експериментів регіонального рівня;
- експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування інновацій (крім тих, що визначені для всеукраїнського рівня) на проведення експерименту всеукраїнського рівня, експериментальних матеріалів, що здійснюється відповідною Науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти і науки України;
- експертиза заявки на проведення експерименту регіонального рівня здійснюється експертною комісією, що утворюється органом управління освітою, до якого подається заявка.

Термін розгляду заявки становить не більше трьох місяців від дати її надходження.

На період проведення експерименту відповідний орган управління освітою надає навчальним закладам право вносити передбачені програмою дослідно-експериментальної роботи зміни у:

- зміст освіти;
- методи, форми організації навчання та виховання;
- організацію навчально-виховного процесу, режим роботи ПТНЗ;

- систему управління навчальним закладом;
- штатний розпис (право вводити додаткові штатні одиниці);
- форми комплектування, підготовки та перепідготовки кадрів, оплати їхньої праці (право встановлювати доплати до посадових окладів і ставок працівникам, які виконують експериментальну роботу).

За потреби відповідні рішення погоджуються з органами управління освітою, засновниками, яким безпосередньо підпорядковані навчальні заклади.

Розповсюдження та застосування інновацій у системі освіти

Розповсюдження інновацій у системі освіти є забезпечення доступу до них освітян шляхом:

- зберігання інформації про інновації;
- поширення інформації про інновації;
- підготовки освітян до застосування інновацій.

Інновації розповсюджуються у системі освіти за рішенням Міністерства освіти і науки України. Рішення про розповсюдження інновацій приймається за підсумками їх апробації.

Апробацією інновацій (далі — апробація) є масова перевірка доцільності їх застосування у системі освіти. Апробація здійснюється шляхом вибіркового та керованого розповсюдження і застосування інновацій освітянами.

Апробації підлягають інновації, розроблені як у системі освіти України, так і в інших галузях економіки або за кордоном.

Апробація проводиться за наказом відповідного органу управління освітою згідно з рекомендаціями щодо її організації та проведення, поточний контроль за ходом апробації здійснюють:

- керівники навчальних закладів, де проводиться апробація;
- органи управління освітою, засновники, яким вони безпосередньо підпорядковані.

Загальний контроль за ходом апробації здійснює орган управління освітою, що видав наказ про її проведення.

Рішення про масове розповсюдження інновації у системі освіти ухвалює Міністерство освіти і науки України на підставі висновків експертизи результатів їх апробації.

Практична значущість дослідно-експериментальної роботи

Сьогодні визначено декілька рівнів практичної значущості проведення дослідно-експериментальної роботи на рівні навчального закладу, на рівні викладача, на рівні учнів і в освітній галузі в цілому.

На рівні навчального закладу дослідно-експериментальна робота дає змогу змінити статус і структуру закладу, впроваджувати інноваційні педагогічні технології, проектувати моделі навчального закладу, моделі сучасного викладача і класного керівника; забезпечувати співпрацю, співтворчість викладача й учня, відкритість і динамічність навчально-виховного процесу, реалізує диференційований та індивідуальний підхід до навчання та виховання учнів.

У ході дослідно-експериментальної роботи здійснюється експериментальна перевірка та втілюються в життя нові педагогічні ідеї

науковців, видатних педагогів з індивідуалізації, диференціації, гуманізації навчально-виховного процесу в галузях: інноваційних технологій культури здоров'я та здорового способу життя; соціалізації суб'єктів навчально-виховного процесу, зростання їхньої національної самосвідомості. У цілому дослідно-експериментальна робота збагачує та збалансовує діяльність педагогічних колективів навчальних закладів.

На рівні викладача проведення дослідно-експериментальної роботи стабілізує стосунки у педагогічному колективі, створює умови для наступної стадії інноваційної діяльності — співробітництва. Викладачі оволодівають сучасними інноваційними технологіями навчання та виховання, що підвищує їхній професійний рівень. Робота в інноваційному режимі дає можливість педагогічному колективу працювати на успіх учнів, що і є кінцевим продуктом викладацької роботи.

Практична значущість експерименту дослідно-експериментальної роботи для учнів: мотиваційні прагнення до самовдосконалення та отримання знань; творча активність; формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, підвищення якості валеологічної освіти, створення сприятливого психологічного мікроклімату в учнівських колективах.

Практична значущість проведення дослідно-експериментальної роботи **в освітній галузі в цілому** полягає в тому, що формується нова освітня політика, забезпечується відповідна нормативно-правова база для її реалізації, до практичної роботи залучаються науковці.

Практична значущість нововведень залежить від ступеня підготовленості до їх упровадження, що передбачає декілька послідовних етапів. Для дидактики, наприклад, на початковому етапі розробляються загальні дидактичні та методичні рекомендації до викладання предметів, тем, розділів. Тому важливо забезпечити належну науково-теоретичну концептуальність, що дозволить пояснити і передбачити педагогічні явища та процеси. На основі отриманих висновків формується пакет документів, який визначає діяльність викладача. На наступному етапі конкретна ідея втілюється в програмах, методичних посібниках тощо.

Етапи дослідно-експериментальної роботи

I. Підготовчий етап.

Завдання — теоретичне обґрунтування та нормативне оформлення дослідно-експериментальної роботи.

Основний зміст — визначення проблеми, теми дослідження чи пошуку, обґрунтування актуальності проблеми; вивчення можливостей і діагностика готовності навчального закладу до проведення дослідно-експериментальної роботи; формування позитивного ставлення учасників навчально-виховного процесу до майбутніх змін; теоретичне осмислення проблеми, висування провідних ідей, розроблення системи цілей, завдань й обґрунтування системи дій прогностичного характеру: розроблення концепції, програми експерименту, пакета документів.

Результат:

- наявність розпорядчої документації: наказу відповідного органу управління освітою про відкриття експериментального майданчика державного, регіонального рівня;
- концепція, програма дослідно-експериментальної роботи навчального закладу;
- позитивне ставлення учасників дослідно-експериментальної роботи до майбутньої діяльності.

II. Пошуково-теоретичний етап.

Завдання — науково-теоретичне осмислення проблеми дослідження.

Основний зміст — конкретизація вихідної гіпотези, розроблення моделі, визначення стратегії та тактики, планування діяльності; науково-теоретична підготовка педагогічного колективу до дослідно-експериментальної роботи (вивчення методологічних основ, теорії та практики педагогіки, методів дослідження); розроблення програм, методичних посібників, критеріїв і показників, інструментарію відстеження процесу дослідно-експериментальної роботи.

Результат:

- чіткість уявлень про зміст і технологію дослідно-експериментальної роботи;
- наявність програми моніторингу, критеріїв, показників, інструментарію, перспективного й оперативного планування програми дослідно-експериментальної роботи;
- досягнення педагогами навчального закладу відстеження результатів дослідно-експериментальної роботи.

III. Організаційний етап.

Завдання: ресурсне забезпечення реалізації програми дослідно-експериментальної роботи.

Основний зміст — створення необхідних умов (кадрові, інформаційні, організаційні, фінансові, матеріально-технічні) для проведення експерименту.

Крім того, на цьому етапі відбувається:

- створення творчих груп, об'єднань учасників експерименту, вибір форм взаємодії, визначення змісту діяльності окремих творчих колективів і груп, організація для них спеціальної підготовки, науково-методичне забезпечення їхньої дослідно-експериментальної роботи;
- розподіл управлінських функцій, посадових обов'язків адміністрації, педагогів-експериментаторів;
- визначення змісту та форм співробітництва з науковими керівниками та консультантами;
- розроблення та впровадження системи морального й матеріального стимулювання педагогів-експериментаторів;
- вибір діагностичних методик, їх тиражування, проведення констатуючих зрізів, їх аналіз.

Результат:

- відповідна теоретична підготовка з проблеми;
- розподіл функціональних обов'язків учасників дослідно-експериментальної роботи;
- виявлення протиріч діяльності закладу на основі аналізу даних експерименту.

IV. Етап попередньої апробації.

Завдання — оцінка ефективності обраних шляхів і засобів вирішення проблеми дослідно-експериментальної роботи у ході попереднього експериментування.

Основний зміст — створення робочих груп, організація роботи окремих педагогів з попереднього експериментування авторських програм, інноваційних технологій і методик, внесення доповнень і змін у програму дослідно-експериментальної роботи, уточнення способів вирішення поставленої проблеми.

Результат:

- отримання попередніх результатів експерименту;
- коригування програми, методів і засобів вирішення проблеми дослідно-експериментальної роботи.

V. Формувальний етап.

Завдання — упровадження в практику роботи навчального закладу нового змісту освіти, організація навчально-виховного процесу, інноваційних педагогічних технологій, методик, розробок, системи заходів щодо вдосконалення окремих аспектів педагогічної діяльності.

Основний зміст — відстеження процесу впровадження інноваційних педагогічних технологій; накопичення проміжних результатів у ході експерименту, їх аналіз, внесення необхідних коректив до експериментальної діяльності.

Порівняно з іншими формувальний етап відрізняється більшою тривалістю, оскільки впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес навчального закладу вимагає створення відповідних умов: програмного, методичного, матеріально-технічного забезпечення.

Результат:

- матеріали програмного, науково-методичного забезпечення дослідно-експериментальної роботи;
- узагальнення проміжних результатів реалізації інновації.

VI. Етап узагальнення і впровадження результатів дослідно-експериментальної роботи.

Завдання — якісний та кількісний аналіз результатів експерименту; поширення нового досвіду в закладі, де проводиться експеримент, та в інших навчальних закладах.

Основний зміст:

- аналіз результатів дослідження відповідно до програми моніторингу,

- співвіднесення результатів з поставленими цілями, виявлення протиріч;
- аналіз енерговитрат (за рахунок яких зусиль і ресурсів отримано результати), оцінка ефективності прийнятих управлінських рішень; коригування гіпотези відповідно до отриманих результатів;
 - оформлення й опис ходу та результатів експерименту, проведення підсумкових звітів;
 - організація поширення накопиченого в ході експерименту досвіду серед інших навчальних закладів.

Результат — узагальнення та поширення досвіду роботи: написання наукового звіту, рекомендацій щодо впровадження в практику педагогічної діяльності інноваційного підходу, публікації, науково-практичні конференції, семінари.

З досвіду застосування

В Україні досвід і практика роботи навчальних закладів, які мають статус експериментальних, засвідчили, що для них прийнятним є такий поділ на етапи проведення дослідно-експериментальної роботи:

Етап I — підготовчий. Визначення та наукове обґрунтування теми, мети та завдань дослідно-експериментальної роботи, визначення основних напрямів дослідження, вивчення та аналіз педагогічного досвіду з проблеми експерименту педагогічних колективів України, формування творчих груп за темою експерименту, складання кошторису, налагодження спільної діяльності з установами та закладами освіти.

Етап II — діагностично-концептуальний.

Проведення аналізу організаційно-педагогічних, матеріально-технічних, фінансово-економічних умов експерименту, проведення моніторингу діяльності навчального закладу, підбір діагностичного інструментарію.

Етап III — організаційно-прогнозувальний.

Проведення діагностичних досліджень, аналіз і корекція кадрових, організаційних, науково-методичних, інформаційних, матеріально-технічних, фінансових умов експерименту, визначення позитивних і негативних прогнозів дослідно-експериментальної роботи.

Етап IV — формувальний. Внесення коректив та доповнень у структурно-змістову модель навчального закладу, удосконалення, урізноманітнення, формування навчально-методичної бази, розробка програм, методичних посібників, методик, практична апробація, корекція комплексу методів та методик з проблем експерименту тощо.

Етап V — узагальнюючий. Кількісний і якісний аналіз, оцінювання результатів експерименту, оформлення і опис ходу експерименту, проведення комплексного дослідження ефективності діяльності моделі навчального закладу, підготовка наукового звіту про результати експериментальної роботи, публікації, проведення підсумкової конференції.

Етап VI — коригувальний. У разі необхідності — внесення коректив, доповнень до прогнозованих результатів дослідно-експериментальної роботи.

Пакет документів на проведення дослідно-експериментальної роботи

Державним документом, який регламентує інноваційні процеси та яким керуються ПТНЗ України під час організації та проведення дослідно-експериментальної роботи, є „Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності”, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1352 від 30.11.2012, Наказом Міністерства освіти і науки № 380 від 31.03.2015).

Для того щоб розпочати дослідно-експериментальну роботу в навчальному закладі, необхідно надати до Міністерства освіти і науки України пакет документів, до якого включаються:

- заявка на проведення дослідно-експериментальної роботи;
- програма проведення дослідно-експериментальної роботи;
- календарний план на етап експерименту;
- лист-клопотання управління освіти і науки обласної державної адміністрації щодо проведення дослідно-експериментальної роботи на базі навчального закладу;
- дані про наукового керівника (керівників), наукового консультанта (консультантів).

Структура заявки

У заявці на проведення дослідно-експериментальної роботи вказуються:

- актуальність дослідження;
- мета, об'єкт та предмет дослідження;
- гіпотеза результатів та шляхів дослідження;
- завдання дослідження;
- теоретико-методологічна основа експерименту;
- науково-педагогічні принципи експерименту;
- методи дослідження (види анкет, тести, експериментальні дидактичні матеріали);
- база експерименту;
- наукова новизна експерименту;
- теоретичне значення експерименту;
- практичне значення експерименту;
- достовірність результатів дослідження;
- організаційно-кадрове забезпечення дослідно-експериментальної роботи (наукові керівники, наукові консультанти, консультанти, відповідальні виконавці);
- термін проведення експерименту;
- етапи експерименту (час початку та час передбачуваного завершення);
- очікувані результати.

Структура програми проведення дослідно-експериментальної роботи

Програма дослідно-експериментальної роботи розкриває зміст роботи на всіх етапах експерименту та заходи, заплановані на кожний етап.

Зразок

Програма проведення дослідно-експериментальної роботи за темою

(назва навчального закладу та терміни проведення експерименту)

№ з/п	Зміст роботи, етапи	Термін виконання	Відповідальні виконавці	Очікувані результати

Структура календарного плану

Календарний план більш детально розкриває заходи на певний етап експерименту.

Зразок

Календарний план проведення дослідно-експериментальної роботи за темою

(назва навчального закладу та терміни проведення експерименту)

№ з/п	Зміст роботи, етапи	Термін виконання	Відповідальні виконавці	Кінцевий результат

Завершальний етап проведення дослідно-експериментальної роботи

На завершальному етапі проведення дослідно-експериментальної роботи підводяться її підсумки, аналізуються результати моніторингових досліджень тощо.

Формою подання результатів дослідно-експериментальної роботи може бути науковий звіт про проведення дослідно-експериментальної роботи, методичні рекомендації, статті, посібники, додатки (схеми, анкети, моделі, програми, тести, матеріали семінарів, конференцій), які підтверджують результативність проведеної роботи та її наукову і практичну значущість.